

Mirjana Popović
Filozofski fakultet
Nikšić

TEMATSKA ANALIZA DIPLOMSKIH RADOVA ODBRANJENIH NA STUDIJSKOM PROGRAMU ZA SOCIOLOGIJU U FUNKCIJI RAZVOJA OBRAZOVNE I NAUČNE DIMENZIJE U OKVIRU UNIVERZITETSKE NASTAVE

THEMATIC ANALYSIS OF THE THESES DEFENDED AT THE DEPARTMENT OF SOCIOLOGY FOR THE PURPOSE OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC DIMENSION WITHIN UNIVERSITY TEACHING

ABSTRACT: The theses that were made and are being made at the Department of Sociology have been characterized by the diversity of themes and subjects of the theses themselves. These are mainly the issues that accompany current problems of the Montenegrin society or societies in the regions the students come from. The analysis of the themes of the defended theses aims to show how the Department of Sociology follows the principle of the correlation of practical and theoretical i.e. scientific and educational dimension within university teaching.

Key words: thesis, sociology, special sociological disciplines, science, education, teaching, university.

APSTRAKT: Diplomске radove koji su rađeni i koji se rade na Studijskom programu za sociologiju karakteriše kako raznovrsnost tema, tako i predmeta iz kojih se radovi biraju. Uglavnom se radi o temama koje prate aktuelne probleme crnogorskog društva ili društava iz regiona iz kojih studenti dolaze. Cilj analize tema odbranih diplomskih radova jeste da pokaže koliko se na Studijskom programu za sociologiju uvažava princip povezanosti praktičnog i teorijskog odnosno naučne i obrazovne dimenzije u univerzitetskoj nastavi.

Ključne riječi: diplomski rad, sociologija, posebne sociološke discipline, nauka, obrazovanje, nastava, univerzitet.

U savremenom društvu nauka i obrazovanje su prepoznate kao jedne od osnovnih pretpostavki društvenog razvoja. Sve više se ističe činjenica da jedan društveni sistem može ići u korak sa drugim i komparirati mu na putu društvenog razvoja samo ako ima samostalnu i autonomnu organizaciju naučne i obrazovne djelatnosti.

Misija univerziteta kao visokoobrazovne institucije, između ostalog jeste širenje znanja i vještina, kao i sticanje novih od strane sadašnjih i budućih stručnjaka, onih koji će aktivno uzeti učešća u procesu društvene promjene u svojoj zajednici. Društvo bi trebalo da posveti naročitu pažnju univerzitetu, jer specijalistička znanja koja on nudi, istraživački rad i ideje koje nastaju u okviru univerziteta u direktnoj su funkciji razvoja društva.

Položaj i uloga univerziteta u ljudskom društvu su se neprestano mijenjali, ali je univerzitet od osnivanja do danas ostao nosilac (ili bi to trebao biti)

najvišeg naučnog i kulturnog obrazovanja, prostor razvoja naučne i društvene kritike, plodno tlo za razvoj naprednih ideja koje se tiču svih sfera ljudskog života. Savremeni društveni tokovi i sva složenost društvene situacije modernih društava pred univerzitet postavljaju niz dilema i protivrječnosti. Jedna od njih ogleda se kroz sagledavanje odnosa nauke (naučno istraživačkog rada) i obrazovanja (prenošenja već dostignutih znanja).

Po ovom pitanju u sociološkoj teoriji iskristalisala su se dva stanovišta:

- prvo je izraženo u težnji da se naučno istraživanje izmjesti sa prostora univerziteta. Ovaj stav je tijesno povezan sa tehnokratsko obojenim tendencijama koje dolaze sa polja ekonomije i politike, a sadržan je u tvrdnji da je univerzitet kao institucija u krizi, posebno ističući tezu da postoji značajna razlika u nivou razvitka nauke i nivou razvitka univerziteta. Univerziteti nemaju kapacitete da prate razvoj savremene tehnike i tehnologije, odnosno vrtoglav razvoj nauke prati letargičnost univerziteta na polju naučnih aktivnosti. Odgovor na pitanje zašto je to tako treba tražiti u tradicionalnom odnosu univerziteta prema nauci koji se ogleda u tvrdnji da naučni rad jeste zaista naučni ako kao krajnji rezultat ima istinu. Međutim, u savremenom društvu akcenat je na funkcionalnoj i pragmatičnoj upotrebi naučnih rezultata.
- drugo nama blisko stanovište je da se nauka i obrazovanje na univerzitetu ne smiju odvajati i parcijalizovati jer samo skupa predstavljaju kvalitativan spoj koji univerzitetu kao specifičnoj društvenoj instituciji daje karakteristiku institucije *sui generis*.

Imajući u vidu prethodno rečeno neminovno se moramo upitati kakav model odnosa obrazovanja i nauke na univerzitetu treba uspostaviti?

Naučni i nastavni rad na univerzitetu čine organski povezanu, jedinstvenu i nedjeljivu cjelinu. Nije dovoljno samo postići odlične rezultate u naučnom istraživanju postavljenih problema. Potrebno je rezultate do kojih se došlo putem nauke „pustiti“ mladim ljudima u procesu nastave da bi ih oni svojim razmišljanjima oživjeli. Tako se na univerzitetu razvija sposobnost mišljenja, imaginacije koja otvara prostore za pronalaženje novih, inovativnih rješenja, ali se i stvara zalag za neutralnost, slobodu i kritiku bez kojih naučno istraživački rad na univerzitetu nije to u pravom smislu te riječi. Sve prethodno nas navodi na zaključak, da jedinstvo nauke i nastave može kvalitetno egzistirati samo u uslovima pune slobode odnosno autonomije univerziteta.

Da bi nastala jedna društvena, ali prije svega kulturna institucija kao što je univerzitet u društvu moraju postojati korijeni, oni početni impulsi stvaranja koji olakšavaju proces ili idu na ruku procesu osnivanja univerziteta. Navešćemo samo neke značajne momente u kulturi i istoriji Crne Gore koji su inicirali i sigurno olakšali stvaranje jedne tako značajne institucije kao što je univerzitet.

Prve institucije iz oblasti kulture svjetovnog karaktera u Crnoj Gori pojavile su se u periodu vladavine Petra II Petrovića Njegoša. Taj crnogorski vladar je 1834. uz pomoć Rusije u Crnu Goru donio prvu štampariju (prva štamparija u

Evropi na kojoj su štampane prve ćilirične knjige *Oktoih Osmoglasnik* i *Psaltir*). Taj prvi kulturni impuls podstakao je napredak u oblasti štamparstva što je imalo ogroman značaj za razvoj izdavačke djelatnosti, pa su od 1870. redovno izlazili listovi *Crnogorac* i *Glas Crnogorca* na čijim stranicama su se mogla pročitati razmišljanja i ideje značajnih naučnih i kulturnih radnika tog vremena kao što su: Vasa Pelagić, Laza Kostić, Ljubomir Nenadović. Još jedan snažan iskorak Crne Gore na polju kulture bilo je osnivanje Državne biblioteke 1893. na Cetinju, pa je od 70-ih godina 19. vijeka do 1914. u Crnoj Gori osnovano oko 40 čitaonica što je značajno doprinijelo širenju pismenosti i obrazovanja kod crnogorskog stanovništva. Na kraju 19. vijeka bilježimo još dva značajna kulturna događaja – 1893. otvoren je muzej na Cetinju, a 1895. i Državni arhiv Crne Gore.

Ovo su samo neki značajni momenti u kulturnoj, naučnoj i prosvjetnoj istoriji Crne Gore koji su markirani kao korijeni osnivanja Univerziteta „Veljko Vlahović“ odnosno Univerziteta Crne Gore. Posebno je značajno naglasiti da rad na razvoju nauke i obrazovanja u Crnoj Gori nikada nije prestajao, to je proces (koji naravno još uvijek traje) koji je trajao uprkos oskudici, ratovima, tradicionalizmu. Uvijek je zvanična Crna Gora prepoznavala društvenu potrebu za osnivanjem obrazovnih i naučnih institucija i uspijevala je da na duži ili kraći period te prepoznate potrebe realizuje samostalno ili uz pomoć sa strane. Istorija bilježi da je kralj Nikola prepoznao društvenu potrebu Crne Gore za osnivanjem univerziteta koju je pretočio u ideju o osnivanju – *malog jugoslovenskog univerziteta u Baru* – 1889. koja nikada nije ostvarena zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Prva viša škola u Crnoj Gori osnovana je 1947. na Cetinju kao Viša pedagoška škola u okviru koje su se školovali budući nastavnici za nastavne predmete koji su se izučavali u osnovnim školama. Ova škola je 1963. prešla sa radom u Nikšić, došlo je do spajanja ove škole sa Učiteljskom koja je zatim i prerasla u Pedagošku akademiju, a 1977. u Nastavnički fakultet. Druga po redu viša škola koja je otvorena u Crnoj Gori, bila je Viša pomorska u Kotoru 1959. godine. Prva fakultetska organizacija u Crnoj Gori je Ekonomski fakultet koji je otvoren 1960. kao istureno odjeljenje Ekonomskog fakulteta iz Beograda i koji je tako i funkcionisao do osnivanja Univerziteta „Veljko Vlahović“. Radi bržeg razvoja naučno istraživačkog rada i kvalitetnijeg povezivanja nastave i nauke u okviru Ekonomskog fakulteta osnovan je Institut za društveno ekonomska pitanja. Elektrotehnički fakultet osnovan je 1961. kao istureno odjeljenje beogradskog Elektrotehničkog fakulteta. Pravni fakultet je počeo sa radom 1972. mada je tri godine prije njegovog osnivanja u Titogradu radio Centar za vanredne studije Pravnog fakulteta iz Beograda.

Univerzitet „Veljko Vlahović“ odnosno Univerzitet Crne Gore osnovan 29. aprila 1974. godine Samoupravnim sporazumom koji su potpisali tri postojeća fakulteta, dvije više škole, tri naučno istraživačke organizacije (Istorijski institut 1948), Poljoprivredni institut (1965) i Institut za biološka i medicinska istraživanja (1972).

Na tadašnjem Nastavničkom fakultetu koji je formiran 1977. godine, a koji je 1988. godine preimenovan u Filozofski fakultet osnovan je Odsjek za marksizam i socijalističko samoupravljanje. Na odsjeku su se proporcionalno izučavale filozofsko-sociološke discipline i marksizam, da bi sledeća transformacija Odsjeka uslijedila 1988. godine u Odsjek za filozofiju i sociologiju. Nakon četvorogodišnjeg iskustva zajedničke egzistencije dolazi do njihovog razdvajanja, pa se akademske 1992/93. upisuje prva generacija studenata sociologije.

U periodu od 2000. do 2010. godine na Studijskom programu za sociologiju odbranjeno je 233 diplomska rada (tabela 1).

Tabela 1.

Diplomski radovi odbranjeni na Studijskom programu za sociologiju 2000-2010.	
Diplomski radovi odbranjeni po starom programu	119
Diplomski radovi odbranjeni po Bolonjskoj reformi *	24
Ukupno:	233

* Bolonjski proces na Filozofskom fakultetu počinje da se primjenjuje u akademskoj 2004/05. godini

Diplomske radove koji su rađeni i koji se rade na Studijskom programu za sociologiju karakteriše kako raznovrsnost tema tako i predmeta iz kojih se radovi biraju. Uglavnom se radi o temama koje prate aktuelne probleme crnogorskog društva ili društava iz regiona iz kojih studenti dolaze.

Tabela 2.

Posebne sociološke discipline	Broj odbranjenih diplomskih radova empirijsko – istraživačkog karaktera	Broj odbranjenih diplomskih radova teorijskog karaktera	Ukupno
Sociologija rada i preduzeća	62	11	73
Socijalna patologija	14	6	20
Sociologija kulture	9	37	46
Sociologija politike	4	12	16
Sociologija religije		10	10
Sociologija grada	2	2	4
Sociologija sela	2	1	3
Socijalna antropologija	5	8	13
Sociologija komunikacije	4	6	10
Sociologija turizma	10	2	12
Društvene promjene i razvoj u Crnoj Gori	13	4	17
Rod i rodni odnosi	5	4	9

Najveći broj diplomskih radova odbranjeno je na teme koje su u direktnoj vezi sa fenomenima rada i funkcionisanja preduzeća (tabela 2) u uslovima koji

su kvalitativno drugačiji od onih koje smo imali u okviru samoupravnih odnosa iz socijalističkog poretka. Unutrašnje transformacije preduzeća, njihova uspješnost u savremenom društvenom trenutku, transparentnost promjena sa kojima se suočavaju i svim društvenim protivrječnostima do kojih su doveli ti procesi kao, i njihovo tretiranje u diplomskim radovima pokazuje stepen zainteresovanosti studenata sociologije za aktuelne procese i visok nivo njihove sociološke imaginacije da ih prepoznaju kao naučno, ali i praktično vrijedne i kao takvi zaslužuju da se naučno tretiraju u okviru nauke o društvu.

Navešćemo samo neke od naslova: *Odnos upravljanja i rukovođenja u Elektroprivredi Crne Gore – empirijsko istraživanje, Sociološki aspekti rada u PTK Nikšić – empirijsko istraživanje, Sociološki aspekti radnog mjesta u Rudnicima boksita Nikšić – empirijsko istraživanje, Sociološko istraživanje mikrokonflikata u AD Luka Bar – empirijsko istraživanje, Sociološki aspekti društvene moći u Rudniku uglja Pljevlja – empirijsko istraživanje, Sociološki aspekti motivacije na radu KBC Podgorica – empirijsko istraživanje.*

Kada je riječ o društvenim promjenama i razvoju Crne Gore, studentima nijesu interesantni samo fenomeni vezani za rad i preduzeće, već i oni elementi društvene strukture i one društvene činjenice kao što su kategorija slobodnog vremena, odmora i rekreacije, zatim izuzetno važno pitanje životne sredine, odnosno naši studenti su kroz svoje radove pokušavali da otkrivaju međudejstva društva i prirode na lokalnom, regionalnom, ali i na globalnom nivou, što se može zaključiti i po naslovima njihovih radova: *Sociološki aspekti ekološke svijesti u opštini Pljevlja – empirijsko istraživanje, Škola, obrazovanje i vaspitanje u funkciji zaštite životne sredine – empirijsko istraživanje, Ekomenadžment – empirijsko istraživanje u Kotoru.*

Savremeni uslovi života i globalizacijski trendovi nametnuli su sociološkoj teoriji potrebu za upitnošću o problemima etnocentrizma, socijalne ekskluzije, i socijalno patoloških pojava. Birajući teme kao što su: *Multietnička struktura Crne Gore – empirijsko istraživanje, Sociološki aspekti etničke distance u multietničkoj strukturi Crne Gore – empirijsko istraživanje, Sociokulturna adaptacija Roma – empirijsko istraživanje u Nikšiću* studenti su pokazali da im je stalo da dođu do odgovora na pitanje: da li Crna Gora kao multietnička država ostaje na pozicijama života različitih etniciteta jednih pored drugih ili je spremna za korak ka interkulturalnosti koji znači međusobnu saradnju i razmjenu različitih kultura na svim nivoima društva?

Visok stepen zainteresovanosti prilikom izbora tema studenti su pokazali i za oblast kulture kao načina sveukupnog društvenog života i za sve one kulturne fenomene (jezik, vrijednosti, masovna kultura, kič i šund, medijska manipulacija) koji čine i profilisu njenu posebnost u datom društvenom kontekstu. Postsocijalistički period u Crnoj Gori odlikuje se i potpunom promjenom društvenog odnosa prema religiji kao obliku društvene svijesti. Studenti na našem studijskom programu su kroz svoje radove pokušavali da dokuče o kakvoj i kolikoj promjeni je riječ: *Religija i porodica kroz odnos muža i žene, Religija i moral, Religija i obrazovanje, Ateizam.*

Studenti su se u značajnoj mjeri u okviru svojih diplomskih radova bavili i socijalno patološkim pojavama kao što su: narkomanija, alkoholizam, kockanje. Veliki broj odbranjenih radova iz oblasti Socijalne patologije (tabela 2) sa naslovima kao što su: *Stavovi javnog mnjenja Podgorice o štetnosti socijalno patoloških pojava po društvo i pojedinca – empirijsko istraživanje*, *Razlike u epidemiološkoj skici upotrebe, zloupotrebe i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci između učenika osnovnih i srednjih škola – empirijsko istraživanje*, *Narkomanija i rad*, pokazatelji su visokog stepena sociološke spremnosti naših studenata da društvo u kojem žive, posmatraju kroz prizmu i tih društvenih fenomena.

Prepoznavanje elemenata tradicionalizma i patrijahalnih matrica koje su još uvijek prisutne u pojedinim društvenim institucijama (porodica) i začetka emancipacije žene i promjene njenog ukupnog položaja u postsocijalističkoj Crnoj Gori predstavljaju evidentnu društvenu činjenicu. Uvažavajući je i operacionalizujući je kao problem u okviru svojih radova kroz teme kao što su: *Žena i rad – empirijsko istraživanje u Podgorici*, *Savremena žena u Crnoj Gori između profesionalne i porodične uloge – empirijsko istraživanje u Kotoru*, *Sociološka analiza humanizacije odnosa među polovima – empirijsko istraživanje Bijelo Polje*, studenti našeg Studijskog programa su pokazali da posjeduju visok stepen senzibilnosti prema problemima roda i rodnih odnosa u društvu u kojem egzistiraju.

Proces transformacije u Crnoj Gori izazvao je i značajne promjene u sferi politike kao prelazak iz jednog političkog sistema koji se zasnivao na nedemokratskom donošenju odluka i upravljanju društvom u politički pluralizam i demokratsko odlučivanje i upravljanje u svim sferama. Koliko se u tome uspjelo studenti su istraživali u okviru svojih diplomskih radova sa temama: *Država kao osnovna politička institucija*, *Demokratija i totalitarizam*, *Društvene promjene u Crnoj Gori u uslovima tranzicije*, *Politička kultura u savremenim političkim komunikacijama*.

Analizirajući tematska usmjerenja studenata na osnovu odbranjenih diplomskih radova primjećujemo da su se uglavnom bavili onim fenomenima koji su istovremeno i društveno značajni i društveno aktuelni. Posebno treba istaći kao važnu činjenicu da je većina diplomskih radova empirijskog karaktera, da su u analizi date problematike studenti koristili jednu ili više istraživačkih metoda, pa prema tome njihovi radovi imaju ne samo naučnu nego i praktičnu vrijednost.

L i t e r a t u r a

- Bogdanović, M., Mimica, A. (2007), *Sociološki leksikon*, Beograd: Savremena administracija.
- Jaspers, K. (2003), *Ideja univerziteta*, Beograd: Plato.
- Milanović, V. (1985), *Obrazovanje i društvo*, Beograd: Radnička štampa.
- Papić, Š. (1972), *Nauka i obrazovanje kao faktor društvenog razvoja*, Beograd: Komunist.

- Pečujlić, M. (1980), *Univerzitet budućnosti*, Sveske NIN-a.
- Tanović, A. (1978), Odnos nastave i naučnog rada na univerzitetu, Novi Sad: Univerzitet danas 5-6.
- Vrcan, S. (1984), *Socijalne razlike i sveučilište*, Pogledi, broj 2.
- Vukićević, S. (1984), Kritički univerzitet – najracionalniji univerzitet, Titograd: Vaspitanje i obrazovanje 3.
- Vujović, S. (2001), Društvo, država i univerzitet u krizi, Zbornik Sociološki aspekti progressa i kulture, Institut za filozofiju i sociologiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću. U odbranu Univerziteta, Zbornik radova, Beogradski krug br. 3-4, 1997
- Uloga Univerziteta u razvoju građanskog društva, Udruženje univerzitetskih profesora Crne Gore, Podgorica, 2000.